№ 81 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 11 ԴԵԿՏԵՄԲ. ԱՌԱՋԻՆ 1918 ՏԱՐԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 11 ԴԵԿՏԵՄԲ. № 81

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ“ օրաթերթի

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

1 ամիսը	8 ռ.	3 ամիսը	21 ռ.
2 ամիսը	15 ռ.	4 ամիսը	25 ռ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ 50 ԿՈՊ.

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի կիրակի եւ տօն օրերից) առաւօտեան ժամը 9—2-ը, իսկ գրասենեակը նաեւ երեկ. ժ. 6—8:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

ՏՈՂԸ ՏԵՂԻՆ

Առաջին երեսի վրայ	50 կոպ.
Վերջին երեսի վրայ	30 կոպ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, Головинскій просп. № 25. Tiflis, Rédaction du journal «Jogovrdi Dzain». Телефонъ 10—[illegible]9.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Դաշնակիցների կտրուկ միջոցները թիւրք զօրքը Կովկասից հեռացնելու:

Թիւրքերից թալանը ետ է խլւում:

Բերլինի խռովութիւնները:

Խաղաղութեան դաշինքը կը ստորագրուի մայիսին:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, 15 դեկտեմբերի

Արտիստական Ընկ. ակումբի հայկական դահլիճում

ԻՍ. Թ. ԱՄԻՐԵԱՆԸ ռուսերէն լեզ. կարդալու է դասախօսութիւն հետեւեալ նիւթի մասին

„Ինտերնացիոնալ եւ Ազգերի Լիգա“

Սկիզբը ուղիղ ժամը 12-ին: ◆ Տոմսակները 3—1 ռուբլի. ծախւում են Հայ Ժող. Կուս. Բիւրոյում (Գոլով. պր., № 25), ամեն օր, ժ. 10—2-ը, իսկ դասախօսութեան օրը՝ մուտքի մօտ:

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ

(Նախկին Դավոս սանատորիայի ասիստենտ):

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների մասնագէտ, Թոքերի և սրտի հիւանդ.: Ընդունելութիւնը ամեն օր երեկոյեան ժամը 5—7-ը: Սոլոլակ, Ռախիշևսկայա 3, հեռ. 16—69: ա. օ.) 100—33

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ

Նախկին ասիստենտ Բերլինի եւ Մոսկուայի համալսարանների կլինիկաների: Մասնագէտ ներքին հիւանդութիւնների—թոքախտի և սրտի. ընդունելութիւնը՝ իր բնութենական և լոյսի ու էլէքտրոբուժական կաբինետում: Հետազօտութիւնը և բժշկութիւնը X ճառագայթներով: Ամեն օր, 9—1 և 5—8 ժամը երեկ. Բեհբուտովսկայա փ., № 23: Հեռ. 7—92: 100—23

Թիֆլիս, 11 դեկտեմբերի

ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԵԼԻՔԸ

Անդրկովկասի հայ բանուորութեան համար սահմանուել է մի տագնապալից գրութիւն շնորհիւ այն խոշոր փոփոխութիւնների, որոնք կատարուել են մեր երկրի սոցիալիստական բանակի մէջ:

Մինչև այժմ մեր գիտակից բանուորութիւնը անսասան էր այն համոզմունքի մէջ, թէ սոցիալիստական գաղափարը միակն է, որ կարող է հանդիսանալ որպէս մի հակադիր ույժ ընդդէմ մեր երկրի ազգութիւնների մէջ բուն դրած շովինիստական, ազգամոլ հոսանքների դէմ: Այս համոզմունքը հայ բանուորութեան մէջ բղխում էր այն իրողութիւնից, որ բոլոր սոցիալիստական կուսակցութիւնները, յանուն դասակարգային սկզբունքի ժխտում էին ազգային ուղղութիւնը քաղաքականութեան մէջ, համարելով այն՝ տարբեր ազգութիւնների իշխող դասակարգերի գիւտը աշխատաւոր դասակարգերը մթութեան ու տգիտութեան մէջ պահելու համար: Այդ հիման վրայ հայ բանուորութիւնը, ճանաչելով սոցիալիստական կազմակերպութիւնները, որպէս քաղաքական արտայայտութիւն միմիայն բանուոր դասակարգի տնտեսական շահերի—ոչ մի կասկած չէր յարուցանում դէպի սոցիալիստական կուսակցութիւնների ապազգայնութեան անկեղծութիւնը, քանի որ բոլոր բանուորների տնտեսական շահը մի էր համարում՝ լինին նրանք հայ, վրացի թէ թուրք:

Եւ հայ բանուորը հոգեկան պարզութեամբ հաւատում էր, թէ Ժորդանիայի, Ծերեթելու ու Ռամիշվիլու նման գործիչները միմիայն պաշտպանում են բանուոր դասակարգի միջազգային շահերը և ուրիշ ոչինչ, քանի որ նրանք սոցիալիստներ են և պայքարում են ոչ-սոցիալիստական կուսակցութիւնների ազգային ուղղութեան դէմ: Մինչև անգամ դաշնակցական բանուորները անկեղծ կերպով մտածում էին (և դուցէ մինչև այժմ էլ մտածում են), թէ Դաշնակցութիւնը, որպէս սոցիալիստական կուսակցութիւն, պաշտպանում է բանուոր դասակարգի միջազգային շահերը, և լոկ կազմակերպչական նկատառումներով սահմանափակում է իր կազմը միմիայն հայութեան շրջանակով:

Այժմ հայ բանուորի աչքերը պիտի բացուեն: Պատերազմի ու յեղափոխութեան ընթացքում նա արդէն տեսաւ, որ բոլոր քաղաքակիրթ երկրներում բանուոր դասակարգը ապրում է ոչ միայն դասակարգային տնտեսական շահերով, այլ և ազգային կուլտուրայի, իր ազգի և հայրենիքի աւանդութիւններով: Բացի դրանից պարզուեց, որ ազգային գործօնը այնչափ ազդում է ժողովուրդների ամբողջ հասարակական-տնտեսական կեանքի վրայ, որ յաճախ տնտեսական շահերի միացման գաղափարը իրապէս չի ծնեցնում տարբեր ազգերի բանուորութիւնների միաձուլումը տնտեսական հողի վրայ: Եւ բանուոր դասակարգի հետ միասին դաշնակից երկրների սոցիալիստական գործիչներն ու ամբողջ կուսակցութիւնները փոխում էին իրենց քաղաքական ընթացքը, ճանաչելով ազգային սկզբունքը, քուէ տալով պարլամենտներում պետական բիւջէին և մինչև անգամ մասնակցելով մինչև այդ բուրժուական համարուած կառավարութիւնների մէջ:

Նոյնը կրկնուեց մեր երկրում: Սկսուեց նրանից, որ բոլշևիզմը դառաւ Անդրկովկասում մի դրօշակ ռուսական և հակաթրքական շովինիստական շարժման: Ցետոյ պարզուեց վրաց սոցիալ-դեմոկրատների իսկական երեսը: Նրանք ամենակտրուկ և որոշ կերպով ընդունեցին վրացական ազգային ընթացքը, պաշտպան հանդիսանալով բովանդակ վրաց ժողովրդի ազգային շահերին: Դաշնակցութեան մասին կարիք էլ չկայ այստեղ խօսելու, այնչափ պարզ է նրա ամենասոցիալիստական թէև ամենաազգայնական լինելը:

Իսկ ի՞նչ են անում այս պարագաներին հայ սոցիալ-դեմոկրատները, որոնց սոցիալիստական անկեղծութեանը մինչև այժմ հաւատում է հասարակական կարծիքը: Նրանց մի մասը, գնալով Երևան, այնչափ հայրենասէր է դառել, որ Երևանի ս.-դ. «Կայծ» թերթը արտասուալից յօդուածներ է նուիրում վերածնուող անկախ Հայաստանին, որի գաղափարը մինչև այժմ մեր սոց.-դեմոկրատները «բուրժուական ուտոպիա» էին համարում: Իսկ մի ուրիշ յօդուածում թերթը պահանջում է դատի ենթարկել Քաջազնունուն և Խատիսեանին՝ նրանց տաճկասիրական քաղաքականութեան համար: Եւ դուրս է գալիս, որ դաշնակցականները ապազգայնացել են, իսկ սոցիալ-դեմոկրատները դառել են ազգայնական և գրաւում են դաշնակցութեան դիրքերը: Սոցիալ-դեմոկրատների միւս մասը այստեղ Թիֆլիսում, պայքարելով վրաց սոցիալ-դեմոկրատների հետ, համում է, ընդհակառակը, ապազգայնութեան այնպիսի մի ծայրայեղութեան, որ, նըմանուելով բոլշևիկներին, միանգամայն ժխտում է պետական սկզբունքը:

Ահա թէ ինչ է ասուած այն կոչի մէջ, որ հրատարակել է այս օրերս Ռ. Ս.-Դ. Անդրկովկասի կազմակերպութիւնների կազմակերպիչ բիւրոն՝ բաղկացած գլխաւորապէս հայերից ու ռուսներից:

«Սեփական և ուրիշ պետութեան շահերը դրանք միշտ տարբեր են. և բանուոր դասակարգը դառնում է ակամա մասնակից միջազգային ընդհարումների: Սոցիալիզմը յորդորում է նրան և սեփական և օտար երկրի կապիտալիստին համարել թշնամի, ամէն մի երկրի բանուորին՝ բարեկամ, իսկ ազգային-պետական շինարարութիւնը սովորեցնում է նրան նայել ուրիշ երկրի բանուորի վրայ, որպէս թշնամու, և իր ազգութեան դրամատիրոջ վրայ, որպէս բարեկամ զինակցի» („Соціалъ - Демократъ“, № 29).

Ուրեմն, մինչդեռ Երևանում, կարծես թէ, սոցիալ-դեմոկրատները վերջնապէս պատրաստ են շինարար գործունէութեամբ զբաղուել, Թիֆլիսի հայ սոցիալ-դեմոկրատները ամէն մի շինարար գործունէութիւն ազգային և պետական շրջանակում համարում են կործանարար բանուորութեան համար:

Այսպէս, հայ բանուորութիւնը տարբեր և իրար հակասող կարծիքներ է լսում սոցիալիստական երկու միատարր բանակից այնպիսի մի հարցի մասին, որ այժմ հանդիսանում է որպէս ամենաէական ու ամենակարևոր հարցերից մէկը: Եւ միևնոյն ժամանակ վրաց շովինիստները արդէն այնքան են բարձրացնում այն աղմուկ, որ իբր թէ հայ «գաղթականների» մրցումը ճնշում է վրաց բանուորին, և պահանջում են կառավարութիւնից կտրուկ միջոց-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ների դիմել այս երևոյթի դէմ: Իսկ ինչ որ է քաշում հայ բանուորը Ադրբէջանում՝ հայ լինելու պատճառով—այս մասին կարիք չկայ խօսելու:

Նկանքը ծանր ու բարդ խնդիրներ է դնում հայ բանուորութեան առջև, իսկ նրա «ղեկավարը» — «ինտերնացիոնալիստ» ինտելիգենցիան, ոչ թէ օգնում է նրան պատասխան գտնելու այդ հարցերին, այլ ընդհակառակը շփոթում է նրա՝ առանց այն էլ շփոթուած ուղեղը: Սակայն մենք չենք կասկածում, որ հայ բանուորի առողջ բնազդը կ՚առաջնորդի նրան այս դէպքումը: Նա արդէն զգում է, թէ որքան սխալ է այն կարծիքը, որ սոցիալիստը չի կարող շովինիստ լինել, իսկ ամէն մի ոչ-սոցիալիստը անպայման շովինիստ է: Միւս կողմից հայ բանուորը աւելի լաւ, քան ինտելիգենտը, տեսնում է, որ բացի նեղ շովինիզմից գոյութիւն ունի նաև առողջ ազգային ձգտումը, և որ միջազգային եղբայրութիւն ստեղծելու միակ միջոցը ազգութիւնը ժխտել չէ, այլ, ընդհակառակն, ճանաչելով այդ սկզբունքը, պիտի բաւարարութիւն տալ նաև բոլոր ժողովուրդների ազգային արդար ձգտումներին:

Հայ բանուորութիւնը, որ ունի դասակարգային ինքնագիտակցութիւն, պիտի այժմ ճանաչի իրեն որպէս հայ ազգի մի մասնիկը, և չվախենայ լծուել ազգային շինարարական գործին: Իսկ եթէ նրան սպառնում են որպէս հայ բանուորի, նա պիտի պատրաստ լինի իր բանուորական տնտեսական կազմակերպութիւններն էլ դնելու ազգային հողի վրայ, ստեղծելու հայ բանուորների ազգային կազմակերպութիւն:

Հասել է բոպէն, երբ հայ բանուորութիւնը պիտի ազատագրուի ծայրայեղ ու անհիմն ինտելիգենտական խմբակների անբովանդակ ինտերնացիոնալիստական ֆրազների ազդեցութիւնից և իւրացնի այն համոզմունքը, թէ Ազգերի Միութեան ուղին՝ ազգի ու հայրենիքի ժխտումը չէ, այլ նրանց ընդգրկումն ու հաստատումը:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Մանր ազգութիւններից սկսած մինչև յաղթուածները պաշտպանուած են դիւանագիտական ուխտադրժութեան:

Պատերազմական տրագեդիայի վերջին արարուածը տեղի է ունենում բոլշևիստական մղձաւանջի դէմ սկսուած գրոհով, որին անկասկած հետևելու է հաշուեյարդարի ժամը:

Այդ ժամը հեռու չէ:

Համաշխարհային խաղաղարար վեհաժողովի սեղանի վրայ պէտք է վերջնական լուծում ստանան առաջին հերթում այն բոլոր կնճռոտ խնդիրները, որոնք տասնամեակներ շարունակ մեխուած են պահել թէ Եւրոպան, թէ համայն մարդկութիւնը և թէ քաղաքակրթութիւնը հրաբուխների վրայ: Այնուհետև, մենք, համոզուած ենք, որ պէտք է փշրուեն այն ժանգոտ շղթաները, որոնք դարերից ի վեր ստրկութեան մէջ էին պահում մարդկութեան մանր հատուածները, այն մանր ժողովուրդները, որոնք յանուն իրենց ազգի ազատագրութեան բռնակալութիւնների դէմ մղած անհաշիւ կռւում արիւնքամ են եղել, բայց չեն լքել իրենց դատը:

Ահա այդտեղ մեծ պետութիւնների և ուժեղ ազգերի այդ արիօպագում պէտք է արտասանուի այն վերջին խօսքը ու վերջին դատավճիռը՝

Թէ ով պիտի ստանայ իր ազատութիւնը «ազգերի ինքնորոշման» վսեմ նշանաբանի հիման վրայ.

Թէ ով պիտի արժանանայ պատիժն ստանալ իր գործած բոլոր անարդարութիւնների, աւերումների ու [illegible] ոճիրների համար.

Եւ ով արդար հատուցում այն գերմարդկային տառապանքների համար, որը նա կրել է թէ իբրև ազատութեան համար պայքարող, թէ իբրև իմպերիալիստ դիւանագէտների մրցութեանց քաւութեան նոխազ և թէ իբրև աջակցող կողմ Գողիաթների մենամարտում:

Ամէն մի ազգ, ի դէմս իր դիւանագիտական ներկայացուցիչների, այդտեղ յայտնելու է իր ամբողջ բաղձանքը: Այդ բաղձանքը պատմական ու տնտեսական, ազգագրական ու քաղաքական նիւթերից չէ միայն, որ պատրաստուած կը լինի, այլ շատ ուրիշ առումներից, որոնց առաջադրելու համար պահանջուած են ոչ ռոմանտիկներ ու ցնորասէրներ, այլ դիւանագիտական ռէալիզմին լաւածանօթ, քաղաքական համոզմունքների մէջ անդրդուելի ու հաստատ, պետական խնդիրներում շրջահայեաց ու առաւել գործիչներ:

Գործիչներ, որոնց խօսքը կշիռ ունենայ, և որոնց ամէն մի շարժումը, ամէն մի դիմումը ուշադրութեան կառնուի արժանավայել կերպով:

Հայ ազգի ներկայացուցչութիւնը պէտք է կազմուած լինի խիստ ու լուրջ ընտրութեամբ, առաջնութիւն տալով ոչ թէ նրանց կուսակցական սատարին կամ անուանը, այլ հայ ազգի շահերի նկատմամբ նրանց ունեցած ճշգրիտ ըմբռնումներին ու քաղաքական պատրաստութեանը, կանգ չառնելով նիւթական ոչ մի զոհողութեան առաջ և չը զլանալով բարոյական ոչ մի աջակցութիւն նրանց:

Նրանք պէտք է հանդէս գան ընելու այդ մեծ արիօպագի առջև հայ ժողովրդի բոլոր արդարացի պահանջները:

Դարաւոր ստրկութեան լծի տակ նա այնքան է տառապանքներ ու նահատակութիւններ կրել ազգովին, որ իրաւունք ունի պահանջելու, որպէսզի քաղաքակիրթ աշխարհը, դէպի որը մենք ձգտել ենք դարերից ի վեր, հասկանայ վերջապէս ու ճանաչի այդ պահանջների և՛ օրինաւորութիւնը, և՛ արդարացիութիւնը և ընդ միշտ վերջ տայ այդ կացութեանը:

Նա պէտք է գիտակ լինի, որ հայ ժողովուրդը իր կուլտուրական կեանքի բոլոր արտայայտութիւնների մէջ, իբրև ազգ ապրելու ու զարգանալու իր մարդկային իրաւունքների մէջ, այնքան է տեսել զոհաբերութիւններ ու երկաթէ բռունցքներ, այնքան է տուել նահատակներ, այնպիսի անփոխարինելի զոհաբերութիւններ է տուել, որը ոչ տեսել է, ոչ տուել և ոչ էլ զոհաբերել աշխարհիս վրայ և ոչ մի ուրիշ ազգ:

Մանաւանդ այս վերջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում:

Թող նրանք ներկայացնեն այնտեղ իրականութիւնը իր բոլոր ներկերով, և ասեն, որ հայ ազգը իր հարազատ երկրում, պէտք է մի միացեալ ամբողջութիւն կազմի, որ ազատութեան ճամբին թողած նրա բոլոր զոհաբերութիւնների փրկանքը պէտք է լինի նրա ազգային ինքնավարութիւնը և նրա արժանավայել մուտքը անկախ ազգերի ընտանիքը:

Հարկաւոր է շեշտել վեհաժողովի առաջ և ապացուցել իւր քաղաքակիրթ մարդկութեան, որ հայ ժողովուրդը, առանց սարսափի ու առանց անէծքի չէ կարող յիշել այն տիրապետութիւնը, որը իր բռնակալական վայրագ սխրանքով յղացել է աշխարհիս ամենասոսկալի եղեռնը՝ բնաջինջ անելու և վտարանդի դարձնելու մի ամբողջ ազգութիւն:

Եւ, ի հարկէ, նախկին դրութեան վերականգնումի մասին լսել իսկ չէ ուզում:

Յօշոտուած, վիրաւոր ու աւերուած Հայաստանի սահմաններում այլ ևս անհանդուրժելի է ոճրագործների ու արիւնոտ կոշմարների գոյութիւնը, ապանդանոցներից ճողոպրած հայութեան բեկորները յանուն մարդասիրութեան, յանուն ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի պաշտպանութեան պէտք է հնարաւորութիւն ստանան վերադառնալ իրենց հարազատ երկիրը, իրենց [illegible]:

Հայութեան [illegible] նրանք վերջնապէս պէտք է [illegible] նման այնչափ ծանր փորձութիւններից յետոյ գտնէ:

Դրան է սպասում բազմաչարչար հայ ժողովուրդը:

Ա. Մյաս

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՒ ԻՆՉՈ՞Ւ ՏՈՒԻՆ ԲԱԳՈՒՆ

III

Պարզ էր, որ այդպիսի պայման պայմաններում հնարաւոր չէր պահել Բագուն:

Թէ պ. Այօլյայի զեկուցումից և թէ լրագրական տեղեկութիւններից ընթերցողներին արդէն յայտնի է, թէ ինչպէս հրաւիրեցին անգլիացիներին: Ես կուզենայի ասել թէ ինչու անգլիացիները պիտի թողնէին Բագուն:

Անգլիացիների գալուց առաջ աճիկները ջանում էին ամէն կերպ քաղաքը գրաւել օր առաջ: Մեր ձախ թևը բաւական թոյլ էր և մենք կասկածում էինք, որ այդ թևից քաղաք կը մտնեն աճիկները: Դաշնակցութիւնը յուլիսի 31-ի գիշերը յայտարարում է զինակոչ: Քաղաքը առաւել յուզման մէջ է և ժամ առ ժամ սպասում ենք աճիկների ներս խուժելուն: Այդ գիշերը հայ ժողովուրդը մի զարմանալի ոգևորութիւն ցոյց տուեց: Մի գիշերում զէնքի տակ մտան մօտ 10 հազար հոգի, և անմիջապէս սարերը բարձրացան և օգոստոսի 1-ին ջարդ տուին:

Խիստ նշանաւոր էր օգոստոսի 5-ի կռիւը, որի ժամանակ քաղաքում էր գտնւում Էնզելիից նոր եկած Անգլիական միսիան:

Այդ ժամանակ կռուում (ձախ թևում) մասնակցում էին Մուրադը Սեպուհը և աճիկներին մեծ ջարդ տուին օգ. 5-ին, որի ժամանակ հերոսաբար զոհուեցին խմբապետներ Մուրադը և Սերգոն:

Եկան անգլիացիները և բարոյական ոգևորութիւն տիրեց ամեն-

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԴԻՄԵՆՔ

I

Գաղթականների վերջնական վերադարձը դէպի հայրենիք օրերի խնդիր է: Դրանով չպէտք է վերացած համարել այն խեղդող դրութիւնը, որ ծանրացած է ամէն մի զգայուն հայի հոգու վրայ:

Ժողովրդի նիւթական, ֆիզիքական և բարոյական վերածնութեան համար դժուար լուծելի խնդիրներ են առաջանում, պահանջելով ուժերի մեծ լարուածութիւն:

Որքան խոր լինի վէրքն ու ցաւը, այնքան մանրազնին և արմատական պէտք է լինի բժշկութիւնը. որքան մեծ լինի աւերածութիւնը, այնքան յամառ և տոկուն պէտք է լինի վերաշինութիւնը:

Մերկ ձեռքերով, դատարկ գրպանով և սոված փորով անհնարին է ապրել, զարգանալ և ստեղծագործական աշխատանք կատարել:

Նախ և առաջ ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելու համար սննդի խնդիրը պէտք է լուծել. և այդ այնքան խոշոր պահանջ է, որ մասնաւոր բարեգործական աջակցութիւններով չէ կարելի լուծել:

Դրա համար Հայկական կառավարութիւնը պէտք է դրամական խոշոր գումարներ տրամադրի, թէկուզ դրանով ազգային պետական պարտքը մի քանի տասնեակ միլիոն ռուբլիներով էլ աւելանայ: Այդ պարտքը ապագայում պէտք է պահանջել Թիւրքիայից և նրան այդ չարագործութիւնը թոյլատրող ու գրգռող միւս պետութիւններից, հակառակ դէպքում թող վճարի ամբողջ ազգը:

Սննդի խնդիրը լուծելուն միաժամանակ պէտք է ձեռնարկել վերաշինելու գործին, բարձրացնել ժողովրդի տնտեսական դրութիւնը, նիւթական կարողութիւնը, որի համար պէտք է հրապարակ գան գիտութեամբ և արհեստով զինուած ոյժեր:

Տնտեսական բարեփոխութիւններ մտցնել հողագործական աշխատութիւնների մէջ, ստեղծել երկրի մէջ հնարաւոր գործարանային արդիւնաբերութիւն և դուրս բերել երկրի տակ թաղնուած հարստութիւնը:

Ամենից առաջ հրապարակ է գալիս հողերի հերկելու խնդիրը, որը կատարւում է լծկան անասունների գութանով:

Մենք գիտենք, որ գաղթած եթէ տեղում մնացած ժողովրդի անասունների մեծ մասը ոչնչացել է. մէկ մասը կողոպտել են, միւս մասը կերել է, մնացած անասուններն էլ այնքան հիւծուել են, որ համարեա անպէտք են դարձել դաշտային աշխատութեան համար:

Մեր երկրի լեռնային մասը, որտեղ գլխաւորապէս հացաբոյսեր են մշակւում, մի քանի անգամ աւելի է ցածրադիր հովիտներից, որտեղ թանգարժէք բոյսեր են մշակւում, ինչպէս՝ բամբակ, բրինձ և այլն:

Լեռնային այդ մասը հարթավայրերի ընդարձակ տարածութիւն է կազմում, որոնք տեղերը վարելու համար մի անգամ ընդմիշտ պէտք է հեռացնել լծկանի գութանը, փոխարինելով, [illegible] շոգեշարժ գութանի (տրակտոր), սրա անհամեմատ առաւելութիւնների համար: Քարերի արգելքն էլ կարելի է վերացնել զանազան միջոցներով:

Շոգեշարժ գութանը երկու մարդով օրական կարող է վարել վեց դեսեատին հող, որը լծկանի գութանով վարելիս պէտք կը լինի առնուազը՝ 10 գութան, 80 լծկան, 40 մշակ:

Սրանով միայն, առանց մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու որոշւում է շոգեշարժ գութանի առաւելութիւնը:

Հողը հերկելուց յետոյ առաջ է գալիս ցանելու խնդիրը, որը մեզանում կատարւում են ձեռքով. այդ էլ պէտք է փոխարինել ցանող մեքենայով, որը նոյնպէս մեծ առաւելութիւն ունի:

Ձեռքով ցանում են մէկ դեսեատին հողի վրայ 15 փութ սերմ, այն ինչ մեքենայով կը ցանուի 8, առ առաւելն 10 փ. սերմ, որով հենց սկզբից կը տնտեսուի մէկ դեսեատին ցանելիս 5—7 փ. սերմ: Ցանելուց յետոյ գալիս է հնձելու գործը, որը մեզանում կատարւում են գերանդիով ու մանգաղով, այն ինչ այդ գործողութիւնն էլ կարելի է մեքենայով կատարել, որը նոյնպէս զգալի առաւելութիւններ ունի:

Այնուհետև սկսւում է կալսելու գործը, որը մեզանում կատարւում են ջաղջաղ և կամ կոչուած գործիքներով: Այդ մի տանջող գործողութիւն է, որի մանրամասնութիւնների մասին խօսելը խիստ երկար կը լինի:

Կալսելու և յարդ պատրաստելու համար այժմ յարմար մեքենաներ կան, որոնցից և պէտք է օգտուել ջաղջաղի և կամի փոխարէն:

Մէկ կալսող մեքենայով և վեց աշխատաւորով կարելի է կալսել օրական 800—1000 փ. հացահատիկ: Այդ քանակութիւնը ջաղջաղով և կամով կալսելիս պէտք է ունենալ՝ 10 կալատեղ, 10 ջաղջաղ, 10 կամ, 30 մշակ, 40 լծկան, գործադրելով 3 օր, տալով հացահատիկների մեծ կորուստ—19 տոկոս:

Այժմ տեսնենք, թէ հացահատիկների ցանքի մէջ տեխնիկական փոփոխութիւն մտցնելով տնտեսական ինչ առաւելութիւն է ստացւում:

Լեռնական իւրաքանչիւր ընտանիք վերոյիշեալ աշխատութիւնը կատարելու համար պահում է 4—10 լծկան, միջին թուով 7 լծկան:

Վարելը, ցանելը, հնձելը, կալսելը մեքենաների օգնութեամբ կատարելիս աւելորդ է դառնում լծկան անասունների ներկայութիւնը, որոնց կարելի է փոխարինել կթնատու կովերով:

Ենթադրենք մէկ շրջան 10 հազար տուն բնակչով, եթէ իւրաքանչիւր ընտանիք, միջին թուով իր 7 լծկան անասունից 5 լծկանը փոխարինի 3 կաթնատու լաւ կովի հետ, շրջանում կունենայ 30 հազար կով:

Բարելաւելով անասնապահութիւնը և կաթնատնտեսութիւնը, պէտք է սպասել իւրաքանչիւր կովից օրական առնուազը 20 ֆ. կաթ. հաշուելով կաթնատուութեան շրջանը 10 ամիս, ուրեմն մէկ կովը կը տայ տարեկան 150 փ. կաթ: Դրանից կարելի է պատրաստել 17 փ. եւրոպական պանիր, որի փութը նախկին բարի ժամանակներում 12 ռ. պակաս չէր ծախւում, իսկ այսուհետև մինչև 20 ռ. ապահովուած կարելի է համարել: Ուրեմն մէկ կովը տարեկան կարող է տալ 340 ռ. եկամուտ, հետևապէս 10 հազար տուն ունեցող շրջանը տարեկան կարող է ստանալ 10,200,000 ռուբլի եկամուտ:

Նոյն շրջանի իւրաքանչիւր ընտանիք, եթէ չորս դեսեատին հացահատիկ սերմանելու լինի, կատարելով այդ սերմացան մեքենայով, կը տնտեսի տարեկան 200,000 փ. սերմ, որի փութը մէկ և կէս ռ. հաշուելով՝ կազմում է 300,000 ռ.:

Միացնելով այդ կորուստը կաթնատնտեսութեան կորստի հետ, կը ստացուի տասն և կէս միլիոն ռուբլի:

Եթէ մենք դժգոհելու լինենք աղքատութիւնից, ապա ուրեմն իրաւունք չունենք այդպիսի խոշոր կորուստ տալու, որը կը շահենք աշխատութեան մէջ տեխնիկական բարեփոխութիւն մտցնելով:

Վերոյիշեալ կորուստը տեղի ունի մեր լեռնային տեղերում. ոչ պակաս վնաս ենք տանում անկատարելութիւնից և այն տեղերում, որտեղ արդիւնաբերւում են թանգարժէք բոյսեր, որոնց մասին նոյնպէս պէտք է հոգալ տեխնիկական բարեփոխութիւններ մտցնելով առաւելի շահելու:

Ե. Խաչատրեան

(Վերջը միւս անգամ)

քէն և կարմիր զինուորներց մի տեսակ հանգստացան։

Մի բան պարզ պիտի լինի, որ առանց անգլիացիների քանիցս անգամ ջարդ էին տուել տաճիկներին, իսկ նրանց գալուստը էլ աւելի պիտի սիրտ ներշնչէր հայ զինուորին։

Բայց ափսոս, որ այդպէս չեղաւ։

Անգլիացիները բերին իրենց հետ բաւական խոշոր ռազմական ույժ՝ բատարէա, 5 հարիւր ձիաւորներ և կայիկներ, որոնք ծառայութիւն էին մատուցանում զինուորներին։

Եկել էին մօտ 1600—2000 անգլիացիներ գեներալ Դենստերվիլի առաջնորդութեամբ։

Հայ զինուորները պակաս ույժ չէին ներկայացնում, բայց խեղճ զինուորները ոչ տէր ունէին, ոչ տիրական. բաւական է յիշել, որ մի ամբողջ բատալիոնի (24-րդ) պետը նշանակուած էր խմբապետ Համազասպը, որին շարունակ աւելի քաղաքումն էինք տեսնում, քան թէ կռուի դաշտում։ Եթէ չեմ սխալւում, օգոստոսի 3-ն էր, երբ Համազասպի բատալիոնը յետ նահանջեց առանց կռուի ու սկսեց թալանով զբաղուել։

Պարտիզաններ Ամիրխանեանն ու Համազասպները չէին որ մտածէին իրենց խեղճ ժողովուրդի փրկելի մասին, նրանք չէին, որ սրտանց պիտի պաշտպանէին թշնամուց կուրծքները դէմ տուած։

Եկան անգլիացիները։ Այդ ժամանակ հացի և մսի կրիզիս էր։ Հացը գնում էինք 15—16 ռուբլի, իսկ ոչխարի միսը՝ 18 ռուբլի։

Անգլիացիները ցանկութիւն յայտնեցին պարենաւորման գործը իրենց վրայ վերցնել. Նրանց ներկայացուցիչը մի զեկուցում տուեց Ցենտրոկասպիին, որտեղ ի միջի այլոց ասւում էր, որ հացը պիտի գնել թանգ գնով և էժան գնով բաց թողնել ժողովրդին։ Բայց պարենաւորման գործերի նախագահ Թոխլինը բարեհաճում է հեգնօրէն նրան պատասխանել, որ այդ սիստեմը մեզ վաղուց յայտնի է և որ նոյն իսկ Թիֆլիսումն էլ այդ ձևը ընդունուած է։

Սա մի վիրաւորանք անգլիացիներին։

Երկրորդ՝

Ցենտրոկասպիի մէջ Դաշնակցութիւնը իր հեղինակաւոր տեղն ունէր։ Պատերազմական գործողութիւնների մէջ մեծ պակաս էր ըզգացւում մի կարող ույժի, մի խելօք ռազմագէտի։ Համազասպներն ու Ամիրխանները ամենաշատը մի պարտիզանի դեր կարող էին խաղալ և ոչ թէ բատալիոններ կառավարել։

Խնդիր է առաջ գալիս պատերազմական գործողութիւնների ղեկը յանձնելու անգլիացիներին։ Ինչ ասել կուզի, «ռազմագէտ» դաշնակցական Մելիք-Եոլչեանը հակառակ պիտի լինէր այդ առաջարկին. Նրան պիտի ձայնակցէին «բանուորական շահերը պաշտպանող» Ցենտրոկասպիի «նշանաւոր» սոցիալիստները։

Գեներալ Դենստերվիլը իրեն զօրքով, եթէ ամբողջ չարքով պիտի ենթարկուէր,— ում, ընթերցող, Դաշնակցութեան թէ Ցենտրոկասպիին...

Սա էլ երկրորդ պատճառ։

Ասում են, որ գեներալ Դենստերվիլի կարգադրութեամբ յետ նահանջեց մեր զօրքը։

Եթէ առանց անգլիացիների կարող են պաշտպանել քաղաքը, թող պաշտպանէին։

Պարզ էր, որ նրանց փոխանակ շահագրգռելու, ոտնահարեցին նրանց ամբիցիան։

Բայց Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ իր ժողովրդի անունով էր երդւում, որ ազգի արեամբ պարծենում, արդեօք նա իր պարտքը կատարեց մինչև վերջը, թէ իր «սիրած» ժողովրդին թողեց հրի ու ձիւի մէջ ու ինքը փախաւ։

Գիտակի, սեպտեմբերի 1-ին տաճիկները քաղաք պիտի մտնէին, իսկ շաբաթ օրուանից Դաշնակցութեան բիւրօն գործում էր անդադար արագութեամբ, բոլոր դաշնակցականները իրենց «պրոպուսկի» պատրաստութիւնն էին տեսնում։

Հրաման.

Ամեն մի դաշնակցական պիտի դուրս գայ քաղաքից իր ընտանիքով և գոյքով։ Ոչ մի դաշնակցական առանց «պրոպուսկի» չպիտի մնայ։

Եւ ժողովուրդը, խեղճ ու թշուառ ժողովուրդը խռնթի պէս աղաղակներով ու գոչումներով թափւում է բիւրօն «պրոպուսկ» առնելու։

— Ո՞ւր էք գնում,—ասում են ժողովրդի ձայները,—ո՞ւր էք թողնում մեզ, մեզ էլ տուէք «պրոպուսկ»։

Եւ ահա երևում է ժողովրդի մէջ «պապաշան», (այդպէս են անուանում դաշնակցականները Լևոն Թադէոսեանին)։

— «Ի՞նչ էք ուզում, կորէք գնացէք այստեղից, քանի՛ անգամ ասէնք, ձեզ յայտնում ենք, որ քաղաքը ապահովուած է և ոչ մի աւելորդ արիւն չենք ուզում թափել»։

Կենդանի վկայ բժ. Ա. Մնացականեանը կէս զարմացած և կէս ապահովուած թողնում է բիւրօն և գլխի չարան տեսնում։

«Պապաշա»-ի խօսքերից պէտք էր երևակայել, որ կամ քաղաքը ապահովուած է, որ բաւական զինուորական ույժ են թողել կոտորածի առաջն առնելու, կամ քաղաքը պաշտօնապէս տալիս են։

Ուրեմն, այսպէս թէ այնպէս, քաղաքի հայութիւնը ապահովուած է։

Ուրբաթ օրը հարցնում են բիւրոյի անդամ Արշակ Մեհրաբեանին, Գէորգ Վարշամեանին և այլոց, թէ ո՞ւր էք գնում իրերով. պատասխանը լինում է՝ ոչ մի տեղ, միւս փողոց, աւելի ապահով տեղ։

— Ինչպէ՞ս է քաղաքի դրութիւնը։

Պատասխանը լինում էր.

—«Ի հարկէ, լաւ է. մեր դիրքերը շատ ամուր են, վերջապէս մի՞թէ անգլիացիք թոյլ կը տան իրենց փախչել այստեղից»։

Ճիշտ այդ ժամանակ բոլոր դաշնակցականները դէպի ծովափ էին շտապում իրենց իրերով ապահով տեղաւորուելու նաւերում։

Ամենից սոսկալի ժամերը շաբաթ գիշերը և կիրակի առաւօտն էր, երբ տասնեակ հազարաւոր ժողովուրդ դէպի ծովափ էր շտապում։ Այդ ժամանակ զինուորները կանանց և երեխաներին տեղ չէին տալիս, դուրս էին շպրտում և իրենք հրացաններն ուսներին տեղաւորւում նաւերում։ Եւ ահա այդտեղ սկսւում է սոսկալի ժամը։ Մանուկների լացն ու կոծը, մայրերի ողբը ու արեան գետերը միանգամից մի սոսկալի դժոխք կազմեցին։

Իսկ «մերոնք» փառաւոր կերպով գնացին, խեղճ ու կրակ ժողովրդին թողնելով քաւելու նրանց մեղքերը։

Այդ ժամանակ հերոսաբար հայ զինուորներից շատերը կռուելիս են լինում դիրքերում, երբէք չկարծելով թէ իրենց «խմբապետներն» ու «զօրապետները» վաղուց ծովի խաղաղ ալիքների վրայ զբօսանք են կատարում։

Սոսկալի՜ դաւաճանութիւն։

Ականատես եղանք, թէ ինչպէս մի թիկունքի ալ թևում հայ զինուորներից մօտ երեսուն հոգի քաջաբար պահեցին տաճկական առաջխաղացութիւնը առ. ժ. 9-ից մինչև ժամը 4-ը։

Հանգիստ նրանց ոսկորներին, որոնք արիաբար զոհ գնացին իրենց ժողովրդին և ամօթ ու նզովանք նրանց ղեկավարներին, որոնք անմարդաբար դաւաճանեցին ու հեռացան ու դէթ նրանցից մէկն իսկ չզոհաբերեց իր կեանքը իր «սիրած» ժողովրդի համար, այն ժողովրդի՝ որի արիւնից հիւսել է իր կարմիր դրօշակը։

Սաճիտար

ՄԱՄՈՒԼ

«Тиф. Листокъ»-ը խօսելով Կովկասեան ազգերի համերաշխութեան մասին, ասում է.—

«Տեղի ունեցող դէպքերի խառնափնթորութեան, ազգայնական կրքերի և ընդհարումների ալեկոծի մէջ բոլորովին անլսելի և անտես են մնում Կովկասեան ազգերի հասարակական այն ույժերը, որոնց սակայն վիճակուած է մօտաւոր ապագայում դուցէ շատ մեծ դեր խաղալ։ Ուշադիր լինելով Կովկասեան մամուլի մէջ լսուող ձայներին, այլ և նրանց, որոնք բարձրաձայն յայտարարում են իրենց «պահանջների» մասին հրապարակներում և փողոցներում, կարելի է այն տխուր եզրակացութեանը գալ, որ Անդրկովկասում թագաւորում են միմիայն ազգայնական տարրեր, անհամբերողութիւն, ատելութեան ընազդներ և թշնամանքներ։ Կողմնակի դիտողները այդպէս էլ պնդում են՝ Անդրկովկասը համեմատելով երբեմն Բալկանների, երբեմն էլ ապագայ «դժոխքի» հետ»...

Քիչ աւելի հեռու՝ շարունակում է նա.—

«Եւ սակայն ընդարձակ Անդրկովկասի բոլոր ազգերի մէջ գոյութիւն ունին հասարակական այնպիսի խմբեր, որոնք միշտ հեռու են եղել շովինիստական անհամբերողութիւնից և այժմ ամուր մնացել են իրենց նախկին համամարդկային սիրոյ և համակեցութեան սկզբունքների պարզ ըմբռնումների դիրքի վրայ, որ արևմտեան Եւրոպայի պատմութիւնն է մշակել և քաղաքակրթութիւնը։ Հարկաւ, նրանց հետ դասել չի կարելի այն կանչուողներին և բարբանջողներին, որոնք մեծ փողոցների մայթերը չափելով, ազէտ և ինքնավստահ, դիմացինի ազգայնութիւնն են շանթահարում՝ խօսելով շովինիզմի դէմ, սակայն իսկապէս իրենք են ողորմելի խաղալիք դառնալով անսանձական տարրերի և սուրուկ ունկընդիր՝ իւրաքանչիւր յաղթական ույժի։

Վրաց հասարակական գործիչների միջավայրում եւ—ասում է թերթը—առհասարակ վրացական ազգի և ինտելիգենցիայի մէջ մենք ճանաչում ենք անհատներ և ամբողջ խմբեր, որոնք անկեղծօրէն համակուած են համամարդկային զգացմունքներով և հեռու են բոլորովին՝ որևէ կղզիացումից և անհամբերողութիւնից։ Նրանք շատ լաւ են ըմբռնում, որ մեր կեանքը, 20-րդ դարի մարդկանց կեանքը, հոսում է և զարգանում այնպիսի պայմանների մէջ, որոնցով չի կարելի սահմանափակուել ազգայնական շրջանակներում և իրականացնել իր ազգայնական գաղափարները՝ աւելի—դէն ձգելով նրանց համամարդկային բովանդակութիւնն ու բնոյթը։ Լուրջ ու խաղաղ մարդիկ, որոնք ընդունակ չեն՝ այսօր խոնարհուելով բոլշևիզմի առաջ, վաղը խունկ ծխել շովինիզմի աստծոյ դիմաց խորապէս և անկեղծօրէն սիրելով իրենց հայրենիքը և նրա համար պատրաստ ամենաեռանդուն աշխատանքի, միայն թէ գայ խաղաղութեան թագաւորութիւն—այդպիսիները միշտ նեցուկ են այնպիսիների համար, որոնք նոյնպէս նրանց նման կուզէին խաղաղութիւն և եղբայրութիւն։

Դարձէք դէպի հայերն ու մահմեդականները—և դուք այնտեղ էլ կը գտնէք շատ մարդիկ և խմբեր, որոնք համակուած են ամենակենսունակ զգացմունքներով համերաշխութեան գաղափարի համար և որոնք պատրաստ են միւս ազգերի հետ ձեռք ձեռքի տուած՝ բարեկամաբար աշխատել»։

Այնուհետև թերթը իր յօդուածը վերջացնում է հետևեալ խօսքերով։

«Մեր ապրած կեանքում շատ անհրաժեշտ է, որ բոլոր այդ համերաշխ ույժերը առաջին դիրքերի վրայ անցնեն հասարակական-քաղաքական աշխատանքների մէջ։ Հասել է բոպէն, երբ պիտի խօսեն նրանք, երբ պէտք է որ ամբողջ աշխարհը նրանց ձայնը լսի և որ նրանք որոշեն Կովկասի ազգերի քաղաքական կեանքի ընթացքը»...

«Այդպիսի գործիչների ամենամեծ գործը կը լինէր այն, եթէ նրանք, ինչպէս համերաշխութեան ույժի ներկայացուցիչներ, առաջ գային Ազգերի Լիգայի քարոզներով Կովկասում։ Աւելի մեծ գործ կը լինէր նրանց համար, եթէ նրանք իրենց վրայ վերցնէին կազմակերպելու Ազգերի Լիգայի աշխատանքը։ Մեր թերթը, որ կոչուած է հենց այդպիսի մեծ իդէալների ծառայելու, պատրաստ է նրանց հետ միանալու, այդ լաւագոյն մարդկանց կարկառելու իր ձեռքը օգնելու այդ ուղիի վրայ։ Որքան և բիրտ ույժի հերոսները նախատէին ու դատապարտէին մեզ՝ մեղադրելով մահացու մեղքերի մէջ միայն նրա համար, որ մենք բացարձակ թշնամիներ ենք շովինիզմի և հոտենտոտութեան—մենք հաւատում ենք որ կը յաղթենք։ Կը յաղթենք մենք, եղբայրութեան և համերաշխութեան քարոզիչներս։ Կազմակերպենք ուրեմն Ազգերի Լիգան»։

Այս նոյն մտքերը քանիցս մենք արտայայտել ենք մեր թերթում և այժմ ո՛չ միայն ուրախութեամբ գտնում ենք «Тиф. Лис.» էջերում, այլ ամենայն սրտով ողջունում ենք ու միանում նրա կոչին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ԳԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԴԷՄ

Ինչպէս հաղորդում է Բաքուի «Знамя Труда» թերթը, Ֆրանսիան և Անգլիան միջոցներ են ձեռք առնում Անդրկովկասում թիւրքական գազանութիւնների դէմ առնելու համար։

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐԻՆ

Ներքին գործերի նախարար Արամից ստացուած է հեռագիր որով հայ բժիշկները հրաւիրւում են ծառայութեան Հայաստանում։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նոյեմբերի 5-ի նիստը.

Քննութեան են առնւում նախորդ օրակարգից մնացած մի քանի օրինագծեր, որոնց աննշան փոփոխութեամբ ընդունւում են

Յետոյ անմիջապէս քննութեան է առնւում գաղթականութեան վերադարձի խնդիրը։

Հ. Ազատեան (ս.-դ.). Օսմանեան կառավարութեան կողմից, գաղթականութեան վերադարձի [illegible] դրուած պայմանաժամը պէտք է աշխատել փոփոխութեան ենթարկել։

Այժմ, երբ Տաճկաստանը [illegible] Դաշնակիցների [illegible] թեան տակ է, մեր վարած արտաքին քաղաքականութեան ձևը պէտք է փոխուի։ Մենք, փոխանակ խնդրելու, պահանջելու ենք, որ 8—10 օրից գաղթականութեան վերադարձը հնարաւոր դարձնի։

Վռացեան (դաշնակցական).—Պետութիւնը պէտք է իւր բոլոր գործօն ուժերը տրամադրի այս հարցի բարեյաջող լուծման համար։ Այժմ աւելի քան պահանջելու իրաւունք ունենք մենք, երբ հաստատապէս գիտենք, որ քաղաքական խնդիրների հակատագիրը այլևս Տաճկաստանի ձեռքը չի գտնւում։ Այդ պատճառով ես առաջարկում եմ արտ. գործոց մինիստրին ի օժանդակութիւն մի պարլամենտական ժողով կազմել բոլոր կուսակցութիւններից, նրանց վերադարձի, տեղաւորման, պարենաւորման և առողջապահական գործը հանգամանօրէն քննելու և իրազեկ լինելու համար։

Միք.-Ճախազեան. — Կառավարութիւնը շատ լաւ է հասկանում պարտքը. Ազատեանի և Վրացեանի մտահոգութիւնները և հասկանալի է նրանց։ Կառավարութեան սրբազան պարտականութիւնն է եղել օր առաջ գաղթականութեան շուտափոյթ վերադարձը իրականացած տեսնել։ Ես կարող եմ հաստատ ասել, որ մեր վարած արտաքին քաղաքականութեան աշխատանքների կէսը գաղթականութեան համար է եղել։ Արդիւնքները թէև շատ քիչ են, բայց այդ քիչը եղել է այն ամենը, ինչ որ մենք կարողացել ենք անել այդպիսի շրջապատող պայմաններում։

Այժմ մենք արդէն դիմել ենք որոշ միջոցների օսման. կառավարութեան դատարկման քայլերը փութացնելու համար և պահանջել ենք, որ 8—10 օրուայ ընթացքում ամեն ինչ վերջանայ։

Ա. Խոնդկարեան (ս.-ր.).— Գաղթականութեան խնդիրը նկատելով զուտ արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ մի խնդիր, ծանրանում է մեր կառավարութեան վարած մինչև այժմեայ յարմարւող քաղաքականութեան վրայ, և առաջարկում է միանգամայն փոփոխել այդ քաղաքականութիւնը։

Յիշում է նաև, որ ռուս կառավարութիւնը իբրև թէ գաղթականութեան օգտին 20 միլիոն նպաստ է խոստացել, բայց մեր կառավարութիւնը ինչ-ինչ պատճառներով մերժել է։

Միք. Ճախազեան.—Յայտարարում է բացարձակապէս որ ռուս կառավարութիւնը այդպիսի խոստում երբէք չի արել և զարմանում է Խոնդկարեանի վրայ, որ այստեղ այդպիսի յայտարարութեամբ է հանդէս գալիս։ Պաշտպանում է իր վարած արտաքին քաղաքականութիւնը և ասում, որ մեր վարած արտաքին քաղաքականութեան նպատակն է եղել Հայաստանը փրկել արտաքին բարդութիւններից։

Ն. Յարութիւնեան (Հայ. Ժող. Կ.). Գաղթականութեան ծանր դրութիւնը բոլորիս էլ ծանօթ է, նա օրէցօր հալւում է ձիւնի պէս։ Օսմ. կառավարութիւնը դատարկման գործողութիւնը յետաձգում է գլխաւորապէս երկու նպատակով՝ ռազմական և քաղաքական։ Դատարկելու ժամանակ նա աշխատում է քամել մեր երկիրը տնտեսական բոլոր բարիքներից և երկրորդ՝ ուզում է Սուրմալուի, Նախիջևանի և այլ գաւառները թիւրքերով բնակեցնել։ Ինձ թւում է, որ մեր արտաքին քաղաքականութեան դիծը

մինչև այժմ միւնդամայն նպաստակայութմար է եղել։ Այժմ որովհետև արտաքին քաղաքականութիւն վարելու համար կշռադատելու ենք մեր ներքին դրութիւնը, և միջազգային կացութիւնը։ Մեր կառավարութիւնը դեռ մինչև օրս չի ունեցել մի ինֆորմացիօն մասը։

Առաջարկում է ինֆորմացիոն մասը կազմել, դաշնակցութեան վերադարձը փութացնել և դաշնակիցներին խրախոյս տալ մեր ծանր դրութեան մասին։

Ն. Աղբալեան.—Մեր վարչապետն ասաց, որ դաշնակցութեան մասին հարցը կարողացանք այսքանն անել։ Եւ յիրաւի այն պայմաններում դժուար էր աւելին անել, բայց այժմ, դարձանքով եմ լսում մի յոխորտալից տոն, որ իշխում է բոլորի մէջ։

Ցետոյ դաշնակցութեան վերադարձի առթիւ կարդացւում են դանազան ֆրակցիաների բանաձևերը և 19 ձայնով անցնում է Դաշնակցութեան բանաձևը։

Նիստը փակւում է ժամի 11-ին։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

(Դեկտ. 9)

Խաղաղութեան կոնֆերանսը

Ժամանակաւոր հաշտութեան բանակցութիւնները գերմանական ներկայացուցիչների հետ կը սկսուեն և խաղաղութեան վերջնական պայմանագիրը կը ստորագրուի ապրիլի վերջերին կամ մայիսի սկզբներին։

(Վ. Հ. Գ.)

—

Բեռլինի խռովութիւնները

Բեռլինի դրութիւնը առ այժմ պարզ չէ, բայց ըստ երևոյթին այնտեղ իրար են ընդհարւում երկու հոսանքներ. առաջինը՝ «սպարտակային» շարժումը, որ փորձում է իշխանութիւնը իր ձեռքն առնել, իսկ երկրորդը—գինուորական շարժում՝ ընդդէմ ծայրայեղ սոցիալիստների. Լիբկնեխտի կանխորոշած հարուածը, ըստ երևոյթին, յաջողութիւն չունեցաւ։ Տեղի ունեցաւ ընդհարումն սպարտական և կառավարչական զօրքերի միջև։ Կռուի մէջ գործադրուել են գնդացիրներ և ռումբեր։ Կառավարչական զօրքի կորուստը աննշան է։ (Վ. Հ. Գ.)

—

Անգլիացիները անցել են Ռէյնը

Լլոյդ Ջորջը հաղորդում է, որ անգլիական բանակը այժմ անցել է Ռէյն գետը։ (Վ. Հ. Գ.)

—

Վիլսոնը

Նախագահ Վիլսոնը Պարիզ կը հասնի յառաջայ շաբաթ օրը։

(Վ. Հ. Գ.)

—

Միջդաշնակցական խորհրդակցութիւն

Որոշուած է, որ միջդաշնակցական կոնֆերանսը, նախնական խաղաղութեան վերաբերեալ՝ կը բացուի Պարիզում, արտաքին գործոց նախարարութեան մէջ դեկտ. 15-ին։ Աշխատանքները կը վերջանան մօտաւորապէս յունուարի 15-ին։ (Վ. Հ. Գ.)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ԽԶՈՒՄՆ ԿԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ՝ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՌԱԴԱՅԻ ՀԵՏ

Նոյեմբերի 11-ին Կուբանի շրջանային Ռադան, բուռն վէճերից յետոյ այն որոշումն ընդունեց, թէ վերականգնելու համար Ռուսաստանի միութիւնը, կարելի է միմիայն Համառուսական Ցեդերատիւ Հանրապետութիւնով։ Կուբանը կը մտնի այդ ֆեդերացիայի կազմի մէջ և չը սպասելով կառավարչական ընդհանուր միութեան կազմուելուն, պէտք է անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնել՝ կազմակերպելու համար միջազգային ներկայացուցչութիւնը։ Ինչ վերաբերում է Ռուսական պետութեան կառավարութեան ապագայ ձևին, այդ մասին Կուբանը պիտի սպասի Համառուսական Սահմանադիր Ժողովի որոշումներին։

Այս որոշումներն ընդունուելուց յետոյ էր, որ Կամաւորական Բանակի հրամանատարութեան ներկայացուցիչ գեն. Լուկոմսկին յայտարարեց հետևեալը.

«Կամաւոր. Բանակի հրամանատարութիւնը չի կարող մասնակցել Ռուսաստանի առաջ այն պատասխանատուութեանը, որ իր վրայ է վերցնում Կուբանի Ռադան։ Այսպիսի հանգամանքներում Կամաւոր. Բանակի գործակցութիւնը Ռադայի հետ՝ անօգուտ է։ Ի նկատի առնելով այդ, Կամաւորական Բանակի հրամանատարը մեզ ետ է կանչում, համարելով որ յառաջայ որոշումների մէջ նա չի կարող մասնակցել Ռադային։

Այդ յայտարարութիւնը պատճառաբանուեց նրանով, որ «Այսպիսի պատմական բոպէին, երբ պէտք է միմիակ իշխանութիւն՝ Ռուսաստանի վերջնական կորուստից փրկելու համար, Շրջանային Ռադան ուզում է ստեղծել կոլեգիալ իշխանութիւն, որ չի կարող լինել զօրեղ»։

Այդ յայտարարութիւնը բուռն բողոք առաջ բերեց Ռադայի անդամների կողմից և Կամաւորական բանակի ներկայացուցիչները հեռացան ժողովի սրահից։

ԲԱԳՈՒ

ԹԻՒՐՔ ԶՕՐՔԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

Բագուի մէջ լուր տարածուած լինելուն համար, որ իբր թէ թիւրքական զօրքը պիտի Ադրբէջանի մէջ թողնուի՝ երկրում կարգը պահպանելու համար—Անգլիական հրամանատարութիւնը Բագւում կըտրականապէս յայտարարում է, որ նա ամենավճռական միջոցներ է ձեռք առել, որպէսզի Կովկասից դուրս գնան թիւրք զօրքերը և վերադարձնեն թալանածները։ Վերոյիշեալ սխալ տեղեկութիւնները տարածում են միայն բրիտանական կառավարութեան թշնամիները։

(Кав. Сл.)

ՋՆՋՈՒՄՆ ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏԺԻ

Դաշնակիցների զօրքի հրամանատար գեն. Տոմսոնը մի առանձին նամակով յայտնել է Պրոֆ. Միութիւնների Խորհրդին, որ պարտադիր որոշումների մէջ մարմնական պատժին վերաբերող կէտը ջնջւում է։ («З. Т.»)

ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Գեն. Տոմսոնը յայտարարել է, որ Պրոֆ. Միութիւնների Խորհուրդի ժողովները կարող են թոյլատրուել միմիայն պատաշտօն իշխանութիւնների կողմից։

ԿԻՐԱԿԷ ՕՐԸ

Ադրբէջանի կառավարութեան իշխանութեան օրերին Բագւում ազատ օր էր համարւում ուրբաթ օրը (ըստ մահմեդական օրէնքի)։ Այժմ Դաշնակից պետութիւնների ներկայացուցիչը կարգադրել է, որ այսուհետև կիւրակին համարուի ազատ օրը։

ԿՈՎԿԱՍՕ-ԿԱՍՊԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այս կառավարութիւնը շարունակում է գործել և նրա ձեռքով է բաշխւում պարէնը քաղաքին։ Ի միջի այլոց այդ կառավարութիւնը այս օրերս Դաշնակիցների բանակին տուեց մի քանի հազար փութ հաց։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱԳՈՒԻՑ

Բագուից եկածները հաղորդում են, որ կեանքը հետզհետէ նորմալ ընթացք է ընդունում։ Առևտուրը և արդիւնաբերութիւնը մեռած վիճակումն են։ Հայերը քոյքայուել են. մինչև անգամ հագուստ չունեն։ Քաղաքում կան շատ անգլիական զօրքեր. Բիչերախովի զօրքերի թւում կան նաև հայ զօրամասեր, որոնց մեծ մասը գտնւում է Լենքօրանում։ Գանձակ են եկել անգլիական սպաներ և զինուորներ։ Նուրի փաշան փախել է և փնտրւում է անգլիական իշխանութեան կողմից։ Անգլիացիների յառաջայ քայլերի մասին Կովկասի վերաբերմամբ դժուար է որևէ բան իմանալ, որովհետև այդ մասին նրանք լռութիւն են պահպանում։

Խօսւում է այն մասին, որ Ադրբէջանի կառավարութիւնը դեկտ. 15-ին տեղափոխուելու է Գանձակ։ Գանձակում դեռ ևս կայ մեծ քանակութեամբ առճակական զօրք, Բագւում կողոպտուած իրերով։ Բագւում լուրեր են պտտւում այն մասին, որ գեն. Անդրանիկը անօրինութիւններ է անում մուսուլմանների նկատմամբ։ Այս մասին Ադրբէջանի կառավարութիւնը յայտնել է գեն. Տոմսոնին, բայց Անդրանիկի գործունէութեան մասին իրազեկ անձինք ծանօթացրել են գեն. Տոմսոնին։

Գեն. Անդրանիկը կամեցել է գալ Բագու Դաշնակիցներին միանալու համար, բայց սաճկա-ադրբէջանեան զօրքերը թոյլ չեն տուել, որոնց հետ տեղի է ունեցել կռիւ։ Նուրի փաշան յայտնել է, որ եթէ Անդրանիկը կամենում է մտնել Շուշի, այն ժամանակ պէտք է գիտենայ, որ Ղարաբաղի հայութեանը ես կը վիճակուի բագուեցիների դրութիւնը։

ԱԴՐԲԷՋԱՆ

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ ՀԱՐՑՈՒՄԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Հայոց հոգևոր իշխանութեան կողմից Գանձակի հոգևոր կառավարութեանը ուղարկած պաշտօնական գրութիւնը գրաքննութեան ենթարկուելու առիթով Հայաստանի գործերի հաւատարմատար Ա. Ջամալեանի հարցումին՝ Ադրբէջանի պատահեռագրական նախարարը պատասխանել է, որ այդ կատարուել է թիւրիմացութեամբ առճիկ գրաքննութեան կողմից, որի համար նախարարն իր ցաւակցութիւնն է յայտնում։

ԱՋԱՐԻԱ

Բաթումի առաջ կանգնած կայ այժմ Փոթիից այնտեղ եկած Դաշնակիցների երեք ռազմանաւ։ Բաղաքում և ամբողջ Աջարիայում տարածւում է «Մահմեդական ազատուած Վրաստանի կոմիտէի» կոչը։ Աջարիայի ազատագրման գործիչներից մէկը, Ասլան բէկ Աբաշիձէն կազմել է աջարցիներից մի գունդ՝ 1500 հոգուց։ Շատ աջարցիներ պատրաստ են գնում զէնքի ուժով թոթափել թիւրքական լուծը և դուրս քշել նրանց երկրից։ Սպառնում են, որ եթէ Դաշնակիցների պահանջից յետոյ թիւրքերը դարձեալ չը հեռանան Բաթումից, այն ժամանակ իրենք—աջարցիները կը յարձակուեն թիւրքերի վրայ, կը տիրեն Բաթումին և կը հրաւիրեն իրենց եղբայր վրացիներին այնտեղ։

(«Бор.»)

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Շնորհաւորական հեռագիրներ են ուղղուած վրաց կառավարութեան նախագահին՝ Ախալցխայից (գեն. Մակաևից) և գիւղացիների համագումարից (նախագահ՝ Չիչուա)։

ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ

Ղարաքիլիսայից հաղորդում են, որ Վրաստանից եկողները գանգատւում են, որ սահմանում վրաց սահմանապահ զինուորները անկարգութիւն են անում խուզարկութեան միջոցին. Նրանք վերցնում են ամեն բան, մինչև անգամ սպիտակեղէն։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Պատգամաւորութիւն դէպի Ֆրանսիա.—Շուտով վրաց կառավարութեան կողմից մի պատգամաւորութիւն է ուղարկուելու Պարիզ, որը նպատակ ունի առևտրական յարաբերութիւն ստեղծելու Վրաստանի և Ֆրանսիայի միջև։

✦ **Դէպքերը Սանահինում.**— Սանահինի կայարանապետը ճանապարհների հաղորդակցութեան նախարարին հեռագրում է. «Թշնամին նպատակ ունենալով ջարդել առճակական գնացքը լեռներից խոշոր քարեր է գլորում։ Խնդրում եմ կարգադրել, որ շուտով ուղարկուի մէկ գնացք և երկու կոնդուկտորական բրիգադ՝ գնացքը ետ բերելու համար։ Կայարանը ենթարկուած է կրակի»։

✦ **Զին. պատգ. խորհրդում.**— Թիֆլիսի զին. պատգ. խորհրդի գործադիր կոմիտէի ժանդարմային յանձնաժողովը շարունակում է պատգամաւորների մանդատներն ստուգելու աշխատանքները։ Աշխատանքի մեծ մասը կատարուել է։ Ենթադրւում է պատգամաւորներին տալ նոր վկայագրեր, հինները հաւաքելով անվաւեր։

✦ **Դումայի նիստը.**— Մենշևիկ ֆրակցիայի բացակայութեան պատճառով, Թիֆլիսի քաղաքային դումայի նիստը չկայացաւ։

✦ **Ռուս սպաների Ադրբէջանի բանակում ծառայելու մասին.**—Ռուսաց Ազգային Խորհուրդը քննելով ռուս սպաների Ադրբէջանի բանակում ծառայելու խնդիրը՝ որոշեց նրանց առաջարկել, որ առայժմ խուսափեն Ադրբէջանի բանակում ծառայելուց, մինչև որ վերջինս կը պարզի իր վերաբերմունքը դէպի վերածնուող Ռուսաստանը։

✦ **Ռուսաց Ազգային Խորհրդի գիմումը.**—Ռուսաց Ազգային Խորհուրդը դիմումի համաձայն՝ Հայաստանի ներքին գործերի նախարարութեան պարենաւորման բաժնին յատուկ է, որ Գանձակի Թրքական Նահանգային Կոմիտէին կարող է ներկայացնել ..., բացի գետոնոկնձորից, թոյլ է տրւում փոխանակել ամեն տեսակ ապրանք Գանձակի նահանգից բերուող հացի հետ։

✦ **Գողութիւն Երկաթուղու կայարանում.**— Խոանկա կայարանից ճանապարհների հաղորդակցութեան նախարարին հեռագրում են, որ դեկտեմբերի 6-ին անցնող հայ ռազմագերիները կայարանում գողացել են 4 պարկ ալիւր և 9 պարկ թարմ ու չոր միրգ։ Ցանցաւորները ձերբակալուած են։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏ.

«ՆԵՐՈՆ»

(օպերա)

Ամսիս 7-ին Պետական թատրոնում պ. Կանշինի բենեֆիսին բեմ հանեցին Ա. Ռուբինշտէյնի «Ներոն» օպերան, որն իր տեխնիկական դժուարութիւնների և երաժշտական ընդհանուր ծանրութեան շնորհիւ այնքան էլ յայտնի չէ թատրոնասէր հայ հասարակութեանը, որի մէջ անկասկած երեւում է հեղինակի զօրեղ տաղանդի փայլն ու մեծութիւնը։

Եւ պէտք է ասել, որ չնայած օպերայի բոլոր վերոյիշեալ անբաժնելի առանձնայատկութիւններին, որոնք շատ դժուարացնում են թէ նրա բեմադրութիւնը և թէ նրա կատարումը, այնուամենայնիւ դերասանական խումբը պատուով կատարեց իր պատասխանատու գործը և ներկայացման ժամանակ տուեց շատ գեղարուեստական մոմենտներ։

Այդ տեսակէտից առաջին տեղը պիտի դնել բենեֆիցիանտ պ. Կանշինին, որն խիստ սահեցիկ պատմական խոշոր դէմք—Ներոնի պատկերը։ Նա մեծ վարպետութեամբ տարաւ իր դժուար և կենտրոնական դերի այն տեղերը, որտեղ այնպէս ցայտուն կերպով արտայայտւում է Ներոնի բնաւորութեան ծայր աստիճանի հասցրած անհաւասարակշռութիւնը՝ քընքոյշ մեղմութիւնից մինչև անգութ դաժանութիւնը։

Երգչի ձայնը հնչում էր ուժեղ և մաքուր, միանգամայն ներդաշնակօրէն ձուլուած նրա ստեղծած գեղարուեստական խաղին։

Բենեֆիցիանտն արժանացաւ շատ նուէրների, ծաղիկներով և այլ թանգարժէք իրերով։

Զգացուած և մտածուած խաղ ցոյց տուեց տիկ. Շամբերգը, որն իր ուժեղ և մաքուր ձայնով մեծ հաճութիւն պատճառեց ունկնդիրներին։

Բաւարար էր իր պատասխանատու դերում և տիկ. Շուլգինան, որ կարողացաւ իր ունեցած բոլոր միջոցները գործ դնել հոգեկան ծանր ապրումներով լի մի դեր ստեղծել։

Միւսներն իրենց տեղումն էին։

Երաժշտախումբը պ. Զերեպինինի ղեկավարութեամբ կանգնած էր իր կոչման բարձրութեան վրայ և այս անգամ այլ ևս չէր խեղդում նոյն իսկ ուժեղ ձայն ունեցող երգիչներին։ Այստեղ է որ երեւում է յայտնի ղեկավարի փորձն ու հմտութիւնը։

Թատրոնը լիքն էր։

Գ.

Խմբագրական Կոլեգիա
Հրատարակիչ՝ Հայ Ժողովրդական Կուսակցութիւն

Թիֆլիս, Տպարան Վ. Ռաց Տպագրական Ընկ.